

ментов, определяющих условия дальнейшего развития украинской транзитной системы в соответствии с европейскими стандартами. Материалы могут быть использованы в исследовании тенденций и направлений развития энергетического рынка ЕС, в частности по вопросам сотрудничества с Украиной как страной-транзитером с целью стабильной передачи нефти и газа и реализации основных принципов энергетической безопасности.

Ключевые слова: транзит, инфраструктура, энергетические ресурсы, нефть, газ, трубопровод, страна-транзитер.

The article acted to the editorial board
in 17.09.2013

УДК 339.924 (477+560)

Руستم Енверов

Концептуалізація двосторонньої стратегії українсько-турецьких економічних відносин в умовах поглиблення євроінтеграції

Зовнішньополітична стратегія України повинна чітко визначати позицію щодо ролі нашої країни в системі політичних відносин у європейському мегареґіоні, насамперед у євроінтеграційних процесах. У статті ґрунтовно проаналізовано сучасний стан євроінтеграційної політики України й Турецької Республіки, запропоновано авторський сценарій розвитку двосторонніх економічних відносин в умовах активізації співпраці з ЄС із наведенням практичних рекомендацій інтенсифікації цього процесу. Удосконалено теоретико-методичні засади, обґрунтовано прикладні рекомендації та засоби реалізації стратегічних пріоритетів українсько-турецьких економічних відносин у процесі євроінтеграції. Вважаємо, що необхідною й достатньою умовою стратегічного партнерства в українсько-турецьких відносинах доцільно розглядати просторово-структурну модель триангулярного партнерства «Україна – Турецька Республіка – ЄС».

Ключові слова: євроінтеграція, інституційна інфраструктура, стратегічне програмування розвитку відносин країн-партнерів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Системна модернізація держави можлива за умови якісних змін на рівні її окремого структурного елемента. Зовнішньоекономічна складова частина політики країни належить до вагомих чинників впливу на конкурентоспроможність національної економіки та рівень її економічної безпеки в умовах глобальної конкуренції. Трансформація системи світового господарства й міжнародних економічних зв'язків у глобальну економіку набуває актуальності на посткризовому етапі розвитку. Стратегія зовнішньоекономічної політики України має відповідати сучасним викликам, бути здатною реагувати на зовнішні загрози, забезпечувати сталий розвиток економіки та добробут населення. Україна поки ще не сформувала власної геоекономічної та геополітичної стратегії, однак в умовах глобальної невизначеності позаблокова модель країни сприяє маргіналізації її економіки та «відчуженню» від світогосподарських зв'язків.

Геополітичний вектор стратегічного програмування вимагає модернізації форм і методів, часових та просторових орієнтирів двостороннього економічного співробітництва насамперед із сусідніми країнами, а, можливо, й стратегічними партнерами. Зокрема, для Турецької Республіки постає питання про подальшу стратегію розвитку, яке полягає у виборі між запровадженою ще М. К. Ататюрком політикою «вестернізації» та політикою відновлення ролі в ісламському світі [1, с. 22]. Питання про відносини між Турецькою Республікою і Євросоюзом І. Валерстайн називає однією з найбільш важливих на початку ХХІ ст., адже ця взаємодія, яка існує вже понад 60 років, символізує, на думку автора, відносини між християнським і мусульманським світом [2]. Турецька Республіка й Україна переживають «процес повномасштабного переосмислення своєї зовнішньої політики» [3, с. 17]. Але, критично оцінюючи двосторонні міжнародні відносини країн, можна стверджувати, що турецька економічна дипломатія видається ефективнішою через об'єктивні та суб'єктивні чинники диверсифікованої, паритетної зовнішньої політики з основними регіональними й глобальними акторами: ЄС, США, арабським, тюркськими (Казахстан, Туркменистан, Азербайджан, Киргизстан),

чорноморськими країнами. Саме за цими геоекономічними векторами формується сучасна зовнішня політика Турецької Республіки та визначається економічна й політична значущість на стратегічну перспективу.

Проблеми транзитивних економік полягають у різних темпах змін інституційного й структурного базису економіки країни. У процесі подальшої трансформації вдосконалення та модернізації інститутів залишається головним пріоритетом. Так, В. Полтерович узагалі ототожнює інституційні зміни з теорією реформ, звинувачуючи теоретиків «Вашингтонського консенсусу» у відсутності базових принципів створення нових інституційних структур [4, с. 24]. Приклад нашої країни підтверджує положення, що якість інститутів позначається на ефективності економічної політики держави. Вплив інститутів на соціально-економічний розвиток поділяється на внутрішній і зовнішній. До внутрішніх структурно-інституційних деформацій належать корупція, неефективна податкова політика, соціальна стратифікація, до зовнішніх – імпортозалежність, диспропорції й нееквівалентність економічних відносин з окремими країнами. Головна причина такого становища – недостатня обґрунтованість стратегії економічного розвитку, адекватної до внутрішніх передумов та екзогенних викликів глобалізації й регіоналізації. Неефективна інституційна інфраструктура залишається домінуючим чинником уповільнення економічного розвитку, безпосередньо позначаючись на рівні економічної безпеки держави, регіонів, галузей і секторів економіки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження українсько-турецького співробітництва здійснювали вітчизняні науковці П. Варбанець, С. Василенко, О. Волович, М. Воротнюк, Є. Габар, М. Гончар, В. Дергачова, І. Долгов, Р. Жангожа, Ю. Кочубей, Н. Ксьондзик, Ю. Макогон, І. Максименко, О. Маначинський, О. Москалець, Н. Мхитарян, М. Нікітіна, Б. Парахонський, В. Побережний, Н. Пророченко, Л. Рассоха, І. Сапицька, Т. Стародуб, І. Турянський, В. Шишкіна, які окреслили проблеми позиціонування держав у регіоні та співробітництва в умовах розширення ЄС. До важливих аналітичних матеріалів і концептуально стратегічних документів, у яких ідеться про модернізацію держави, зокрема про вдосконалення стратегії зовнішньої політики України, належать Програма економічних реформ на 2010–2014 рр., Стратегічні виклики XXI ст. суспільству й економіці України, Національна доповідь Національної академії наук України «Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015», щорічні Послання Президента України до Верховної Ради, проект Стратегії національної безпеки України «Україна в світі, що змінюється», аналітичні доповіді провідних науково-дослідних установ і дослідників України. Про важливість заходів удосконалення інститутів економіки та суспільства йдеться також у проекті «Модернізація України. Визначення пріоритетів реформ». Отже, створено достатньо ґрунтовну аналітичну базу та сукупність пріоритетів і методів якісної трансформації структури вітчизняної економіки, але поки що практичне їх застосування не отримало належного поширення.

Мета й завдання статті. Мета статті – удосконалення теоретико-методичних засад, обґрунтування прикладних рекомендацій і засобів реалізації стратегічних пріоритетів українсько-турецьких економічних відносин у процесі євроінтеграції.

Завдання модернізації зовнішньої політики набуває особливої вагомості в контексті збільшення загрозливих тенденцій у ЄС (боргові кризи в Греції, Португалії, Італії, Іспанії) та зміцнення конкурентоспроможності нових економічних центрів світової економіки – Бразилії, Індії, Китаю, Турецької Республіки, які, крім традиційних для України – США, ЄС, РФ, стають геоекономічними й геополітичними стратегічними векторами зовнішньої політики України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Зовнішньополітична стратегія України повинна чітко визначати позицію щодо ролі нашої країни в системі політичних відносин у Європейському мегареґіоні, насамперед у євроінтеграційних процесах. Тут ідеться про євроінтеграцію як про модель розвитку з генеральною метою отримання членства в ЄС (наприклад Польща, Румунія, Болгарія, Балтійські країни) чи як фактор зовнішньополітичної парадигми (добросусідські відносини, економічне співробітництво). В обох випадках стратегія включатиме форми та методи відносин із країнами-членами, асоційованими членами, претендентами до вступу в ЄС.

Теоретичні припущення щодо доцільності євроінтеграції й впливу такого мегареґіонального інтеграційного утворення, як Європейський Союз, на стратегію двосторонніх відносин – один із визначальних зовнішніх факторів. Наголосимо, при цьому не відкидається й зворотний вплив двосторонніх відносин на євроінтеграційний процес обох країн-партнерів.

Насамперед потрібно вказати на об'єктивну складність євроінтеграції. Продовження ЄС Загальної стратегії від 1999 р. для України до 2004-го і визначення самітом «ЄС–Україна» в жовтні 2003 р. «...широкого кола нових можливостей», що пропагує «Європейська політика сусідства» в Робочому звіті персоналу Комісії Європейських співтовариств, основний акцент зроблено на необхідності наближення законодавства України до вимог Спільного доробку ЄС та донорських програмах технічної підтримки. При цьому програмні заходи подальшої співпраці не розглядаються [5, с. 6]. Подібна позиція, яка чіткіше відображається саме в робочих документах, а не в офіційних дипломатичних заявах чи перемовинах останнього часу (грудень 2011 р., березень 2012 р.), під час парафування Угоди про всебічну та поглиблену зону вільної торгівлі між Україною та ЄС відображається й у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Процес адміністративного розширення ЄС після вступу Болгарії й Румунії зупинився, подальше розширення відбуватиметься за умов зміни усталених традиційних форм і методів інтеграції, відповідних сучасним викликам глобалізації [6, с. 98]. Однак, на нашу думку, тісне співробітництво з претендентами, здебільшого з Турецькою Республікою, менше – з Україною, відбуватиметься насамперед через геополітичні мотиви в політичних колах ЄС (бажання «не втратити» ці країни). Саме тому будувати стратегію співробітництва з ЄС потрібно для: 1) інституційної трансформації вітчизняної економіки як визначального чинника модернізації держави в процесі конвергенції економічних систем України та ЄС; 2) поглиблення торгово-економічного й науково-технологічного співробітництва як елементу зовнішньоекономічних відносин.

Скептично оцінює перспективу вступу України до ЄС Ю. Пахомов («...ще рано, і вже пізно»), насамперед через, по-перше, її неготовність до вступу, по-друге, – кризові тенденції всередині цього мегарегіонального об'єднання [7, с. 7], проте розширення торгово-економічної спеціалізації за рахунок європейських ринків – важливий чинник підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ринку. Так, на думку В. Матвєєвої, зовнішньоторговельна співпраця України з ЄС найбільш ефективна, натомість домінуючий вектор торговельного співробітництва – СНД – є дезінтеграційним фактором [8, с. 8]. Подальшому ефективному економічному співробітництву України з ЄС сприятимуть розвиток і диверсифікація вітчизняних галузей економіки з вищими конкурентними й порівняльними перевагами та взаємодоповнюючими з європейськими ринками на основі цільового пошуку секторів для реалізації виробничого й інноваційного потенціалів [9, с. 11].

Іншим важливим аспектом співпраці з ЄС є інвестиційне співробітництво. Ефективність складної економіко-організаційної структури інвестиційного механізму ЄС визначається функціонуванням у межах спільних політик країн-членів. Інвестиційний простір ЄС як механізм інтернаціоналізації виробництва та капіталу – важливий інтегративний фактор, що об'єднує всі країни-члени в єдиний транснаціональний промислово-виробничий комплекс [10, с. 7]. Отже, збільшення інвестицій із країн ЄС, які на сьогодні є вкрай малі, стане інструментом інтеграції до ЄС.

Країни Чорноморського регіону не створили повноцінної економічної, політичної та соціальної структури, що характерна для країн ЄС, і, відповідно, не демонструють стабільного розвитку. Це вимагає, на думку Р. Жангожи, соціально-економічної й політико-адміністративної модернізації регіональної інфраструктури [11, с. 122]. Співробітництву в межах ОЧЕС властиві невідповідність комунікаційного та інформаційного забезпечення економічної діяльності, певна культурна відчуженість [12, с. 27]. Загалом, регіон був і залишався складною геоекономічною мегасистемою, загальна модернізація якої вимагає якісних трансформацій і застосування сучасних моделей дво- й багатостороннього економічного партнерства країн із взаємовигідними цілями та завданнями, критеріальними обмеженнями зміцнення економічної безпеки, у ресурсному, часовому й просторовому вимірах. Раціональна в сучасних умовах мегамодель стратегії економічного співробітництва в Чорноморському регіоні повинна відповідати парадигмі глобальної економічної інтеграції та забезпечувати сталий і безпечний соціально-економічний розвиток країн-партнерів.

Природні й набуті факторні переваги економічного потенціалу регіону зумовлюють активізацію конкуренції в транспортній, торговельній та інвестиційній сферах, що важливо для подальшого економічного зростання. Забезпечення належного місця в процесі міжнародних економічних відносин на дво- й багатосторонньому рівнях можливе за умови модернізації зовнішньоекономічної політики, особливо у двосторонніх відносинах стратегічного партнерства.

Саме тому перший посол України в Турецькій Республіці І. Турянський наголошує на проблемі нерозвиненості інституційної структури міждержавних відносин країн Чорноморського економіч-

ного союзу (ЧЕС), що перешкоджає й активізації євроінтеграційного процесу [13, с. 139]. Ключовий варіант удосконалення інституційної інфраструктури – активізація двостороннього співробітництва на основі критеріїв дієвості, ефективності, конкретизованості, цілеорієнтованості.

Ураховуючи географічну близькість й історичну спорідненість із Турецькою Республікою, яка входить до країн так званої «двадцятки» та є важливим економічним регіоном, потрібно сформулювати сучасну парадигму двосторонніх відносин із Турецькою Республікою як провідною країною Чорноморського регіону на основі інституційного підґрунтя довгострокових стратегічних відносин.

Україна й Турецька Республіка повинні успадкувати модель просторово-структурної інтеграції країн ЄС, яка для різних економічних систем є оптимальною моделлю усунення диспропорцій у політичній, економічній, соціальній, інституційній сферах й одночасного гарантування безпеки учасників співробітництва. За умови складності реалізації моделі системної інтеграції з ЄС, що В. Засадко пояснює «...диспаратом соціально-економічного розвитку, неузгодженістю законодавства та політичними перешкодами, а також сучасною парадигмою регіональної політики ЄС» [14, с. 1], виникає потреба в розробленні двосторонньої стратегії структурної інтеграції. Стратегія двостороннього економічного співробітництва між Україною і Турецькою Республікою повинна передбачати вдосконалення інституційної основи, структурно-галузевої та політико-економічної інтеграції країн. Більше того, активізація консолідованої співпраці між країнами в процесі євроінтеграції кожної з них прискорить перспективу майбутнього членства в ЄС. Для України важливо, що членство Турецької Республіки, яка має об'єктивно більше економіко-політичних підстав євроінтеграції, змінить усталену парадигму ЄС і трансформує її в розширений формат співробітництва й, на думку Д. Лук'яненка, стане позитивним сигналом [15, с. 44].

Досліджуючи питання про можливість вступу України й Турецької Республіки, М. Воротнюк окреслює домінуючі аргументи «pro et contra», які впливатимуть більшою чи меншою мірою на можливий вступ до ЄС, виокремлюючи чотири виміри – стратегічні, політичні, економічні, культурні [16, с. 102]. У гео економічній і стратегічній системах Чорноморського регіону як структурно пов'язуючої Схід і Захід існують чинники політики країн, їх роль та значущість, зокрема й у розвитку відносин із ЄС. Немає сумніву, що ці фактори впливають на позицію ЄС і ключові для формування подальшої тривірневої стратегії співробітництва «ЄС – Україна – Турецька Республіка». До цих факторів належить територіальний (територія обох країн складає 1387 км², вони найбільші в Причорномор'ї після РФ (для порівняння: площа території ЄС складає 4324 км²)); демографічний (чисельність населення країн дорівнює понад 108 млн осіб, а ЄС – 499 млн); релігійна орієнтація населення (переважно християнство в Україні (православ'я) та іслам у Турецькій Республіці, а в країнах ЄС переважно християнство (римо-католицизм, протестантизм та православ'я); військовий потенціал (Збройні сили України – понад 190 тис. осіб, турецька армія за чисельністю друга в НАТО – понад 1,3 млн осіб); розгалужена енергетична інфраструктура, що сполучає російські, середньоазійські, каспійські енергоресурси з європейським ринком; провідні позиції в ОЧЕС; потужний ресурсний потенціал. Отже, перспектива вступу до ЄС позначиться на стратегії розвитку ЄС, його вагомості в територіальному, ресурсному, економічному вимірах, а також на спільній політиці ЄС, адже трансформація соціально-економічної архітектури ЄС із уключенням України й Турецької Республіки призведе до розбалансування внутрішньої інституційної системи.

Як відомо, один із пріоритетів зовнішньої політики ЄС – баланс сил у регіоні, стабільні кордони та ефективна економічна й фізична інфраструктура (транспортна система зокрема). Саме тому продуктивність двостороннього співробітництва залежить від діалогу з ЄС. З іншого боку, системне оформлення мегарегіону неможливе без конвергенції європейських соціально-економічних структур, до яких належать Україна та Турецька Республіка. Незважаючи на те, що лише 3 % площі території Турецької Республіки географічно належить Європі, це не можна вважати перешкодою до вступу, адже копенгагенські критерії не включають географічні вимоги.

Важливо врахувати, що на стратегічній карті ЄС обидві країни займають особливе місце, що й відображається в певних інституційних зрушеннях. Так, 30 березні 2012 р. у Брюсселі відбулося парафування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, уключаючи створення поглибленої й усеохопної зони вільної торгівлі (ЗВТ+) [17, с. 7]. Подібна угода, яка чинна для Турецької Республіки з 1963 р. після подання заявки на асоціативне членство у Європейському Економічному Союзі (ЄЕС у 1959 р.), як документ Ankara Agreement [18], згідно з якою проголошено про можливість приєднання Турецької Республіки до Митного союзу з ЄС та вступу до ЄЕС.

Отже, Турецька Республіка почала формувати євроінтеграційний вектор ще в середині ХХ ст., у період зародження ідеї й становлення «єдиної Європи». Крім отримання асоціативного членства, Анкарський договір зумовлює перспективу створення митного союзу між сторонами. Утім 80-ті рр. минулого століття позначилися зменшенням активності в співробітництві між Турецькою Республікою та ЄС у зв'язку з військовим переворотом 12 вересня 1980 р.

1987 р. Турецька Республіка подала заявку на повноцінне членство в ЄЕС. Важливим етапом в історії співробітництва сторін стає 1995 р., коли Турецьку Республіку остаточно включають до Митного союзу з ЄС. 1997 р. на Люксембурзькому саміті за Турецькою Республікою визнають повноцінне право включення до ЄС. 1999 р. на Гельсінському саміті Турецьку Республіку визнано як країну-кандидата на вступ до ЄС на рівних правах з іншими країнами. У період 2000–2001 рр. адаптовано інституційний базис до стандартів ЄС, зокрема прийнято Дорожню карту, Національний план адаптації до ЄС (спільного доробку), триває процес адаптування національної економіки до копенгагенських критеріїв. 2004 р. інстанції ЄС офіційно дали згоду на початок переговорного процесу.

За 2005–2010 рр. відбувається прийняття окремих розділів Спільного доробку ЄС для Турецької Республіки. Отже, на сучасному етапі аналіз інституційного забезпечення відносин ЄС із Турецькою Республікою підтверджує формальну перспективу отримання членства в ЄС. Однак фактично це питання складніше, адже в разі вступу до ЄС Турецької Республіки з населенням близько 75 млн осіб вона посяде друге місце після ФРН за чисельністю депутатів у Європарламенті. Ця тенденція дає підстави припускати, що 2020 р. населення Турецької Республіки збільшиться настільки, що вона посяде перше місце за кількістю представників у Парламенті ЄС, що однозначно позначиться на політиці Спільноти. Саме це викликає побоювання в колишнього президента Франції та одного з розробників конституції ЄС В. Ж. д'Естена, який виступає проти прийняття Турецької Республіки до ЄС.

У менш тривалому за часовим періодом співробітництві ЄС з Україною відсутній такий структурований і послідовний характер, як із Турецькою Республікою. Перший документ, який започаткував партнерство між Україною і ЄС, – це Угода про партнерство та співробітництво, чинний із 1998-го і підписаний у 1994 р. Основними напрямками співпраці визначено: енергетику, торгівлю, інвестиції; юстицію та внутрішні справи; наближення законодавства України до ЄС; охорона довкілля; транспортна сфера; транскордонне співробітництво; співпраця у сфері науки, технологій і космосу [19]. Ця Угода послугувала основою прийняття у 2005 р. Плану дій Україна – ЄС, нового документа, який визначив напрями й форми поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва. Сторонами погоджено умови інтенсифікації політичних, безпекових, економічних, законодавчих, культурних відносин, імплементація яких стане основою для подальшої інтеграції України до європейських економічних та соціальних структур [20].

Після завершення першого етапу розширення кордонів ЄС 2004 р. було розроблено Європейську політику сусідства задля гарантування безпеки кордонів. Крім України, політика сусідства поширювалося на Азербайджан, Алжир, Білорусь, Вірменію, Грузію, Єгипет, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Марокко, Молдову, окуповані палестинські території, Сирію, Туніс, що підтверджує стратегічну геоекономічну спрямованість зовнішньої політики ЄС за межі співтовариства. 2007 р. розпочалися переговори про створення спільного авіаційного простору, підписано Угоду про спрощення візового режиму та Угоду про реадмісію. 2008 р. проведено переговори щодо приєднання України до Угоди про Енергетичну хартію. На сучасному етапі відбувається активний діалог із підписання Угоди про Асоціацію, створення зони вільної торгівлі та запровадження безвізового режиму [21, с. 10–13].

Ретроспективний аналіз відносин із ЄС актуалізує для України й Турецької Республіки важливість завдання в процесі євроінтеграції не фактичного вступу до Спільноти, а поступової інтеграції в політико-економічні, науково-освітні, гуманітарні сфери, особливо за умов передкризового стану розвитку економіки ЄС через спадні тенденції розвитку економік окремих країн ЄС. Як уважає П. Варбанець, наявні бар'єри на шляху євроінтеграційного процесу, особливо економічні (потреба у фінансових ресурсах для модернізації промислових галузей відповідно до європейських вимог) та

інституційні (неготовність до виділення додаткової кількості пропорційних місць для представників України й Турецької Республіки), потребують глибинних трансформацій і з боку ЄС, і з боку країн-претендентів [22, с. 33–34]. Європейський ринок – стратегічно важливий для економік обох країн унаслідок того, що конкурентні умови та стандарти стануть передумовою для покращення якості продукції, відтак – її конкурентоспроможності, а також продовження ринкової трансформації національних економік (здебільшого вітчизняної, яка хоч і має офіційний статус ринкової економіки, однак на сьогодні псевдоринкова й переважно рентоорієнтована), покращення структури соціально-економічної макроструктури. Україна й Турецька Республіка взаємно зацікавлені в активізації політики національної безпеки в енергетичній, екологічній, соціальній сферах, для зміцнення якої європейський досвід цінний у процесі подальшої інтеграції з ЄС.

Понад п'ятдесятирічний досвід європейської інтеграції Турецької Республіки збагатив інституційну компоненту євроінтеграційної стратегії країни, що підтверджує розвинена нормативно-документальна база співробітництва. Водночас фактичне членство, незважаючи на асоційоване, ще не стало предметом завершеної дискусії, якщо взяти до уваги практику розширення ЄС, коли країни-претенденти отримували статус повноправного члена ЄС у стислі терміни (п'ята та шоста «хвилі» розширення ЄС 2004–2007 рр.).

Отже, необхідну й достатню умову стратегічного партнерства в українсько-турецьких відносинах доцільно розглядати як просторово-структурну модель триангулярного партнерства «Україна – Турецька Республіка – ЄС». Першочерговим завданням реалізації такої моделі на рівні двостороннього співробітництва повинно стати формування інституційного базису партнерських відносин у процесі євроінтеграції. Модернізація інституційного базису відносин полягає в приведенні двостороннього партнерства у відповідність до маастрихтських і копенгагенських критеріїв для конвергенції національних макросистем між Україною й Турецькою Республікою з Європейським Союзом.

Першим кроком до структурної інтеграції країн повинна стати підготовка цільових документів двостороннього стратегічного розвитку, які визначатимуть змістовий характер подальшого співробітництва. Пріоритетами довгострокового розвитку українсько-турецького співробітництва, на нашу думку, повинні стати такі напрями: науково-технологічний, туристсько-рекреаційний, логістичний, освітній, екологічний. Гармонізація та імплементація національних стратегічних документів і стандартів за визначеними напрямками з обов'язковою умовою врахування євроінтеграційної складової частини як пріоритету зовнішньої політики обох країн, стане ключовим елементом структурно-просторової інтеграції. Однак реалізація визначених напрямів потребує побудови відповідної якісної інституційної інфраструктури на всіх рівнях двосторонньої взаємодії: 1) на міжурядовому – підписанням стратегічних документів (угод, договорів, цільових програм, планів та ін.) і створенням міждержавних цільових компетентних органів, інстанцій; 2) на корпоративному – стратегічні альянси, консультативно-посередницькі установи, торгово-промислові палати, бізнес-інкубатори, виробничі мережі, науково-технологічні кластери, спільні підприємства; 3) недержавному (громадському) – науково-освітні програми й кластери, співробітництво вищих навчальних закладів, громадські організації, студентські обміни, інформаційно-аналітичні агентства та ін.

Саме модель структурної інтеграції раціонально доцільна для українсько-турецького співробітництва з урахуванням досвіду країн ЄС і визначенням конкретних та ресурсно забезпечених стратегічних цілей. Важливим пріоритетом відносин України й Турецької Республіки потрібно вважати європейську практику багаторівневої інтеграції (горизонтальні та вертикальні політики), згідно з якою міждержавна співпраця відбувається на центральному, регіональному й локальному рівнях системної ієрархії. На відміну від європейської співпраці, що відрізняється якісно вищим рівнем інституціоналізації організаційної компоненти співробітництва (об'єднання, ради євро регіонів, секретаріат, робочі групи, адміністративні комітети й ін.) [23, с. 104–108], сучасний стан українсько-турецького співробітництва характеризується незавершеністю або відсутністю організаційно-інституційної компоненти. Тому створення організаційно-інституційної підсистеми в складі повноважених і ресурсозабезпечених органів покращить й активізує співробітництво. Основні завдання таких організацій та установ: 1) усунення бар'єрів і сприяння співробітництву державних та економічних суб'єктів; 2) двосторонній обмін досвідом й інформацією з проведення масштабних пілотних економічних програм і проєктів; 3) взаємне стажування адміністративного й керівного персоналу;

4) стимулювання стажування науково-технологічного, культурного та освітнього співробітництва; 5) постійний моніторинг реалізації спільних проєктів і дослідження форм та методів багаторівневого двостороннього співробітництва. За прикладом ЄС розв'язання цих завдань повинно відповідати принципам субсидіарності, партнерства та взаємодоповнюваності критеріїв стратегічної співпраці або двостороннього економічного розвитку. Визначаючи ефективність функціонування регіональної політики ЄС, С. Писаренко окреслює досконалу законодавчу базу, довгострокові цілі, ринкову орієнтацію регіональної політики, просторову спрямованість, скоординовану політику за участю державних органів, приватного сектора й громадських організацій [24, с. 30–32], що доцільно застосовувати для покращення якості інституційного забезпечення українсько-турецьких економічних відносин.

Головна мета економічної безпеки України в процесі економічного співробітництва з Турецькою Республікою – досягнення взаємовигідного паритету відносин, незважаючи на геополітичну та економічну вагомість національних економік. Нашій країні потрібно будувати партнерство з Турецькою Республікою з використанням досвіду країн ЄС, спільні політики якого направлені на подолання диференціації рівнів економічного розвитку різних країн і регіонів, досягнення балансу й цілісності системи регіонального утворення. На відміну від концепції неолібералізму, який дотримується політики відкриття національних економік перехідного типу в глобальну економіку й узалежнює їх від країн-лідерів світової економіки, європейська модель подолання диспропорційності економічного розвитку взаємовигідна для учасників. Якщо позитивний досвід застосування політики неолібералізму (за Вашингтонським консенсусом) спостерігається лише в окремих економіках (Ірландія, Південна Корея), то для ЄС подібна політика є стандартом й основною домінантою. Так, Лісабонською стратегією закріплено умови, які зобов'язують країни до досягнення певних цілей, тобто відбувається розподіл відповідальності, що мотивує всіх учасників до досягнення успіху [25, с. 62–66]. Ефективність такої політики пояснюється розвинутим інституційним базисом, який охоплюється Спільним доробком ЄС (*acquis communautaire*).

Як стверджує Д. Лук'яненко, наявні асиметрії глобального розвитку внаслідок неефективної неоліберальної політики країн-лідерів потребують гармонізації національних економічних політик [15, с. 36–38]. Відсутність центрального «ядра» Чорноморського гео економічного регіону за умов зовнішніх впливів вимагає створення спільних регіональних інститутів на дво- та багатосторонньому рівнях для розв'язання спільних проблем соціально-економічного розвитку. Це дасть змогу створити модель регіонального розвитку в басейні Чорного моря як важливу передумову інтегральної безпеки й самоідентифікації регіону.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, активізація формування українсько-турецького економічного альянсу (асоціації Україна – Турецька Республіка), ґрунтованого на виробничій і науково-технологічній кооперації, потребує спільної системи науково-технологічних кластерів та виробничих мереж, створення прибережних економічних зон, реалізації науково-освітніх й інноваційних проєктів та програм. Загалом це забезпечить: 1) спільне використання сукупного фінансового й інтелектуального науково-технологічного капіталу; 2) ефективне використання спільних ресурсів і факторних конкурентних переваг за рахунок ефекту масштабу; 3) розширення ринкового простору та узгоджений розподіл ресурсів; 4) покращення якості конкурентного середовища регіону; 5) посилення відповідальності за остаточні ефекти й розподіл ризиків; 6) активізацію реальної економіки, диверсифікацію її виробництва, створення нових робочих місць.

У цьому контексті показовий приклад програми «Єврика» – науково-технічного співробітництва західноєвропейських країн для підвищення їхньої конкурентоспроможності на міжнародному ринку та розвитку сучасних галузей господарства. Основною ідеєю програми було стимулювання співробітництва між підприємствами за умов цивілізованої конкуренції, вільного доступу до інформаційних джерел, відсутності бюрократичних бар'єрів, збереження домінуючої ролі науково-технічних розробок. Наголосимо, що пріоритетною галуззю фінансування серед усіх проєктів були інформаційні технології. З урахуванням цього досвіду до пріоритетних напрямів співробітництва України й Турецької Республіки у формі подібних міждержавних програм віднесемо активізацію малого та середнього підприємництва, його участі й представництва в мережі торгово-промислових палат країн, створення інформаційно-консультаційних центрів, інтеграцію підприємств у стратегічні

міжнародні альянси, створення коопераційних мереж інновацій. Вагому роль для координаційної та регуляторної функцій у межах таких програм відіграють асоціації підприємств, кластери навчальних закладів і науково-дослідних центрів. Наведена вище модель структурної інтеграції стане важливим елементом інтенсифікації двостороннього економічного розвитку в умовах регіонального конкурентного середовища.

Головна детермінанта стратегія двостороннього (спільного) соціально-економічного розвитку – орієнтація на науково-технологічну, екологічну та економічну безпеку особи, домогосподарства, галузі, регіону й держави. Із використанням положень теорії національної конкурентоспроможності М. Портера, двостороння стратегія українсько-турецького розвитку повинна орієнтуватися на використання природних набутих факторних переваг. Модернізація інституційного та організаційно-економічного гарантування безпеки українсько-турецьких відносин дасть змогу зменшити вразливість і залежність від зовнішніх чинників.

Джерела та література

1. Волович О. О. Між Сходом і Заходом: Туреччина на європейсько-азійському роздоріжжі / О. О. Волович // Політика і час. – 1997. – № 8. – С. 22–26.
2. Валерстайн И. Турция – часть Европы? [Электронный ресурс] / И. Валерстайн // Научно-просветительский журн. «Скепсис». – Режим доступа : http://scepsis.ru/library/id_277.html
3. Мхитарян Н. Стратегія розвитку українсько-турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань Української держави / Н. Мхитарян // Українсько-турецькі відносини: стан та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. конф. / за ред. М. О. Воротнюк. – Одеса : [б. в.], 2006. – С. 14–22.
4. Полтерович В. М. Институциональные ловушки – результат неверной стратегии реформ / В. М. Полтерович // Экономическая теория и реформы : материалы расширенного заседания бюро Отделения экономики РАН (21 окт. 1998 г.). – М. : [б. и.], С. 22–28.
5. Робочий звіт персоналу Комісії. Європейська політики сусідства. Країновий звіт. Україна. – {COM (2004) 373 final}. – Брюссель, 12.5.2004. – SEC (2004) 566. – 30 с.
6. Вітер І. Європа у XXI столітті: стратегічні завдання та перспективи / І. Вітер // Антологія творчих досягнень. – К. : Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 2008. – Вип. 4. – С. 84–99.
7. Пахомов Ю. Меняющийся мир... / Ю. Пахомов // Антологія творчих досягнень. – К. : Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 2008. – Вип. 4. – С. 5–17.
8. Матвеева В. Ю. Зовнішньоторговельна детермінанта розвитку національної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством / В. Ю. Матвеева. – Донецьк, 2010. – 20 с.
9. Калмикова Н. М. Розвиток європейського вектору гео економічної стратегії України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини / Н. М. Калмикова. – Донецьк, 2011. – 20 с.
10. Головаш Б. Е. Інвестиційний механізм інтеграції України в європейський простір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини / Б. Е. Головаш. – Тернопіль, 2010. – 20 с.
11. Жангожа Р. Региональные организации в Черноморском регионе (ГУАМ, ОЧЭС, ПАЧЭС, Черноморский клуб) как фактор оптимизации торговых и экономических отношений в контексте европейской интеграции / Політика України у Чорноморсько-Каспійському регіоні у контексті Європейського Союзу: від взаємодії до співпраці : зб. матеріалів МНК (Одеса, 17–18 лип. 2008 р.) / Р. Жангожа // РФ НІСД у м. Одесі. – РП Фонду ім. Ф. Еберта в Україні та Білорусі / за заг. ред. О. О. Воловича. – Одеса : Фенікс, 2008. – С. 121–137.
12. Хаджинов И. Сотрудничество Украины и Турции в рамках ОЧЭС / И. Хаджинов // Українсько-турецькі відносини: стан та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. конф. / за ред. М. О. Воротнюк. – Одеса : 2006. – С. 26–33.
13. Турянський І. Роль ОЧЭС та ПАЧЭС у співпраці Чорноморських держав з Європейським Союзом / І. Турянський // Політика України у Чорноморсько-Каспійському регіоні у контексті Європейського Союзу: від взаємодії до співпраці : зб. матеріалів МНК (Одеса, 17–18 лип. 2008 р.) / РФ НІСД у м. Одесі. – РП Фонду ім. Ф. Еберта в Україні та Білорусі ; за заг. ред. О. О. Воловича. – Одеса : Фенікс, 2008. – С. 137–140.
14. Засадко В. В. Структурна економічна інтеграція прикордонних регіонів України, Білорусі та Польщі в процесі розширення ЄС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини / В. В. Засадко. – Тернопіль, 2010. – 19 с.

15. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей : монографія / за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова. – К. : КНЕУ, 2007. – 544 с.
16. Воротнюк М. О. Європейська інтеграція Туреччини та України: порівняльний аналіз / М. О. Воротнюк // Актуальні проблеми реалізації Плану дій Україна – ЄС : зб. ст. за результатами наук.-практ. конф. (9 лют. 2007 р., м. Одеса) / за ред. В. М. Кривцової, Д. В. Ягунова ; ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. – Одеса : Фенікс, 2007. – С. 101–112.
17. Інформаційна довідка щодо переговорного процесу про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС // Лібералізація торговельного режиму України: нові можливості та виклики для покращення експортного потенціалу підприємств Запорізької області : матеріали семінару Міністерства економічного розвитку та торгівлі (13 квіт. 2012 р.) / ЗТПП. – 19 с.
18. Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Turkey (signed at Ankara, 12 September 1963) [Electronic resource] // Official Journal of the European Communities. – Mode of access : <http://ptas.mcgill.ca/Agreements%20pdfs/Ankara%20agreement.pdf>
19. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їх державами-членами [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012
20. План дій Україна – ЄС [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_693
21. Представництво Європейської Комісії в Україні. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/58_u_a6_brochure_ukraine_x_1a_uk.pdf
22. Варбанець П. Україна та Туреччина на шляху до ЄС: основні проблеми євроінтеграційного процесу та перспективи їх подолання / П. Варбанець // Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку : матеріали Міжнар. конф. / за ред. М. О. Воротнюк. – Одеса : [б. в.], 2006. – С. 33–34.
23. Європейський Союз: політика, економіка, право : навч. посіб. / за ред. Н. В. Антонюка, М. М. Микіевича. – Львів : [б. в.], 2005. – 532 с.
24. Писаренко С. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації спільної регіональної політики Європейського Союзу : монографія / С. М. Писаренко. – Львів : НАН України, Ін-т регіон. дослідж., 2009. – 152 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).
25. Конвергенція економічних моделей Польщі та України : монографія / [Д. Лук'яненко, В. Чужиков, М. Г. Вожняк та ін.] ; за заг. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова, М. Г. Вожняка. – К. : КНЕУ, 2010. – 719 с.

Энверов Рустем. Концептуализация двусторонней стратегии украинско-турецких экономических отношений в условиях углубления евроинтеграции. Внешнеполитическая стратегия Украины должна четко определять позицию относительно роли нашей страны в системе политических отношений в европейском мега-региона, прежде всего в евроинтеграционных процессах. В статье проведен обстоятельный анализ современного состояния евроинтеграционной политики Украины и Турецкой Республики, предложен авторский сценарий развития двусторонних экономических отношений в условиях активизации сотрудничества с ЕС с указанием практических рекомендаций интенсификации этого процесса. Усовершенствованы теоретико-методические основы, обоснованы прикладные рекомендации и средства реализации стратегических приоритетов украинско-турецких экономических отношений в процессе евроинтеграции. Считаем, что необходимым и достаточным условием стратегического партнерства в украинско-турецких отношениях целесообразно рассматривать странственно-структурную модель треугольного партнерства «Украина – Турецкая Республика – ЕС».

Ключевые слова: евроинтеграция, институциональная инфраструктура, стратегическое программирование развития отношений стран-партнеров.

Enverov Rustem. Conceptualization Bilateral Strategies Ukrainian-Turkish Economic Relations in the Deepening of European Integration. Ukraine's foreign policy strategy should clearly define the role of our country in the system of political relations in the European mega region, especially in the European integration process. This paper conducted a thorough analysis of the current state of European integration policy of Ukraine and the Republic of Turkey, the author proposed scenario of bilateral economic relations in terms of increased cooperation with the EU guidance of practical recommendations intensification of the process. The author has improved the theoretical and methodological principles grounded application guidelines and means of implementing the strategic priorities of Ukrainian-Turkish economic relations in the process of European integration. We believe that a necessary and sufficient condition for a strategic partnership in the Ukrainian-Turkish relations should be considered a spatially - structured model of the triangular partnership «Ukraine – Republic of Turkey – EU».

Key words: European integration, institutional infrastructure, strategic development programming relationship partner countries.

Стаття надійшла до редколегії
16.09.2013 р.